

Nr 832

Av herr **Hedlund m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 52, angående riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 675 i Första kammaren)

Samhällets arbetsmarknadspolitik har under senare år fått allt större betydelse. Som dess uppgift framstår numera inte endast att motverka arbetslöshet utan också att aktivt medverka till hävande av arbetskraftsbrist och underlättande av näringslivets omställning. Arbetsmarknadspolitiken har sålunda fått en allmänt balansskapande funktion på arbetsmarknaden och därmed allt större betydelse som ett led i den allmänna ekonomiska politiken.

I den förevarande propositionen nr 52, där förslag framlägges till fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadspolitiken med i princip bibehållen målsättning, har arbetsmarknadspolitikens uppgifter sammanfattats enligt följande:

Den skall sålunda i samklang med den ekonomiska politiken främja balansen på arbetsmarknaden. Den skall vidare vara ett led i samhällets strukturpolitik, främja den ekonomiska tillväxten samt stödja och förstärka lokaliseringspolitiken. Den skall i såväl samhällets som den enskildes intresse syfta till att bereda varje medborgare möjlighet till lönsam, meningsfull sysselsättning med fritt yrkesval.

Dessa riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken är enligt vår mening riktiga och angelägna. Beträffande tillämpning och avvägning har vi, såsom framgår av det följande, i vissa fall en från propositionen avvikande mening.

Kriterierna för arbetsmarknadspolitiken

För många av arbetsmarknadspolitikens medel gäller den begränsningen, att de kan användas i huvudsak endast i samband med arbetslöshet eller för att ge sysselsättning åt arbetslösa. I tolkningen av arbetslöshetskriteriet har man dock varit förhållandevis generös. Utbildningsbidrag genom arbetsmarknadsverket har sålunda utgått inte endast till arbetstagare som varit arbetslösa utan även till sådana som ansetts löpa risk att bli arbetslösa. Motsvarande har gällt i fråga om de rörlighetsfrämjande åtgärderna i övrigt.

I propositionen framhåller departementschefen, att man åtminstone på sikt måste räkna med att arbetslöshetskriteriet inte ensamt får avgränsa

tillämpningsområdet för de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. I första hand avses härmed den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen och de medel som avser flyttning av arbetskraft. Arbetsmarknadspolitiken skulle utformas så att den mera aktivt främjar strukturförändringarna i näringslivet. Bidrag för omskolning och flyttning skulle, oberoende av arbetslöshetskriteriet, göras tillgängliga för arbetstagare inom näringar och yrkesområden vilka bedöms komma att behöva mindre arbetskraft framdeles eller vilka inte kan ge en rimlig försörjning. Utbildningsverksamheten skulle i ökad grad inriktas på yrkesområden inom vilka det råder betydande brist på arbetskraft eller där det av andra skäl är särskilt angeläget att öka tillgången på fackkunnig arbetskraft. Med detta mål för den arbetsmarknadspolitiska utbildningsverksamheten kan det, framhåller departementschefen, vara önskvärt att utbildningen inte uteslutande förbehålls arbetslösa, undersysselsatta eller lågavlönade. Motsvarande resonemang anses i princip tillämpligt beträffande rörlighetsfrämjande åtgärder i övrigt.

Särskild uppmärksamhet i sammanhanget förtjänar emellertid departementschefens uttalanden beträffande låginkomstgruppernas problem. Sådana grenar av näringslivet som inte kan hävda sig från produktivitetssynpunkt får enligt propositionen stå tillbaka för att andra, mera lönsamma skall kunna expandera. Principiellt bör det, framhåller departementschefen, vara arbetsmarknadsorganens uppgift att ge arbetskraft som inte kan få tryggad anställning hjälp att övergå till arbete som erbjuder bättre utkomstmöjligheter. Därmed blir arbetsmarknadspolitiken en pådrivande kraft till strukturförändringar och man skulle därmed, säger departementschefen, medverka till att lösa låginkomstgruppernas problem. En omfattande omskolningsverksamhet skulle kunna inriktas direkt på personer tillhörande låglönegrupperna.

Vi delar uppfattningen att arbetsmarknadspolitiken bör främja en strukturförändring som påskyndar produktivitetssökningen och därmed skapar underlag för en stigande standard. En sådan inriktning av arbetsmarknadspolitiken bör medverka till att omställningen i näringslivet sker snabbare och mera friktionsfritt. Det är också angeläget att den som genom utbildning vill skaffa sig en förbättrad ställning på arbetsmarknaden får samhällets hjälp härtill.

Vad departementschefen i nämnda sammanhang uttalat innebär knappast någon principiell ändring av arbetsmarknadspolitiken. Helt avgörande blir hur tillämpningen utformas för framtiden. Det som möter kritiska erinringar från vår sida är de uttalanden i propositionen som närmast antyder, att låginkomstgruppernas problem skulle kunna lösas genom en generell utmönstring av låglöneföretagen. Enligt vår mening är problemet väsentligt mera svårbemästrat.

I stort sett gäller om låginkomst- och låglönenäringarna, att de upprätthåller en produktion som även för framtiden måste bedömas som nöd-

vändig för landet. En utmönstring av låglöneföretagen kan sålunda inte vara en acceptabel lösning. I vissa fall kan låglöneläget ha sin förklaring i att näringsgrenen kommit efter i effektiviseringsutveckling. Det bör då givetvis vara samhällets uppgift att i första hand genom en aktiv näringspolitik medverka till en intensifierad rationalisering. Den arbetskraft som härigenom kan friställas bör givetvis genom arbetsmarknadspolitiken beredas möjligheter till omskolning och nya sysselsättningar. I många fall har låglöneläget sin förklaring i att företagen i vårt land måste konkurrera med utländska företag, som har väsentligt lägre arbetskostnader än de svenska. Det är sannolikt att inom relativt snar framtid en utjämning kommer till stånd i detta avseende. Om en produktion som försiggår under sådana betingelser bedömes som nödvändig även för framtiden, måste lösningen av låglöneproblemet givetvis i första hand sökas genom aktiva näringspolitiska insatser. Det är sannolikt att en säkrare bedömning av dessa problem kan ske när den nu pågående utredningen om låginkomstgruppernas problem slutfört sitt arbete. Det är sålunda för nuläget väsentligt, att arbetsmarknadspolitikens medverkan till näringslivets strukturförändring får en sådan utformning att den produktion, som upprätthålles genom låginkomstnäringar och som bedömes samhällsekonomiskt och beredskapspolitiskt nödvändig även för framtiden, kan främjas i så stor utsträckning som möjligt. Det är samtidigt synnerligen angeläget att i första hand aktiva näringspolitiska åtgärder vidtas för lösning av låginkomstgruppernas problem.

Den arbetsmarknadspolitiska yrkesutbildningen

Omskolning till nya yrken är, såsom det framhålles i propositionen, ett av arbetsmarknadspolitikens mest betydelsefulla hjälpmedel. Den arbetsmarknadspolitiska yrkesutbildningen har sin betydelse inte endast som åtgärd mot en av struktururomvandlingen framkallad arbetslöshet utan även för en kvalitativ förbättring av arbetskraften och därmed för ett effektivare tillvaratagande av arbetskraftsresurserna. Över 100 000 personer har beretts tillfälle till utbildning genom arbetsmarknadsverkets försorg under den senaste femårsperioden. Arbetsmarknadsstyrelsens långtidsbedömning fram till år 1970 innebär att cirka 200 000 personer kommer att utbildas under den kommande femårsperioden. I första hand måste man ge de hemarbetande kvinnorna, de partiellt arbetsföra och den äldre arbetskraften större möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden.

Frågan om den i arbetsmarknadspolitiken ingående yrkesutbildningen är emellertid en del av det frågekomplex som berör vuxenutbildningen i stort. Utvecklingen av ungdomsutbildningen har medfört betydande generationsskillnader i fråga om möjligheterna att erhålla utbildning. Många som nu tillhör en vuxen generation har inte kunnat få den utbildning som motsvarar deras förmåga och intressen och som de skulle ha fått möjlighet till

om de tillhört en yngre generation. Det bör vara en viktig uppgift för samhället att genom möjligheter till vuxenutbildning medverka till att vuxna och äldre personer kan skaffa sig en förbättrad ställning på arbetsmarknaden. I vilken mån den arbetsmarknadspolitiska utbildningsverksamheten skall tillgodose detta syfte får givetvis avgöras vid en samlad bedömning av vuxenutbildningen i dess olika former. Avsikten är enligt propositionen att till nästa års riksdag förslag skall framläggas beträffande såväl vuxenutbildningens framtida organisation som utformningen av det studiesociala stödet åt vuxenstuderande. Vissa för den arbetsmarknadspolitiska utbildningsverksamheten väsentliga frågor har därför inte upptagits till avgörande i den förevarande propositionen.

Under alla förhållanden bör det stå klart att en till arbetsmarknadspolitiken knuten omskolning och vidareutbildning kommer att få stor betydelse även för framtiden. Den arbetsmarknadspolitiska yrkesutbildningen bör kunna göras mera målinriktad än den reguljära yrkesutbildningen. Att det härvid möter stora svårigheter i fråga om ändamålsenlig organisation och utformning är uppenbart. Det är anledning att uppmärksamma, att av de elever som under 1965 genomgick omskolningskurser endast cirka hälften nådde placering i det yrke för vilket de omskolats.

För att omskolning skall komma i fråga med arbetsmarknadspolitiskt stöd gäller som huvudregel att vederbörande skall vara eller riskera att inom en nära framtid bli arbetslös eller eljest vara svårplacerad på arbetsmarknaden. På grundval av arbetsmarknadsutredningens betänkande föreslås i propositionen viss utvidgning av omskolningens användningsområde. Omskolning skall sålunda kunna användas för att underlätta en omställning till andra arbetsuppgifter om en bedömning av sysselsättningsförhållandena på längre sikt klart ger vid handen, att övergång till ett annat yrke måste anses nödvändig för att trygga den enskildes sysselsättning. Förändringen innebär sålunda, att även sysselsättningsutvecklingen på längre sikt skall kunna beaktas vid bedömning av omskolningsbehovet. Med de uppgifter som arbetsmarknadspolitiken bör ha i fråga om underlättande av omställningssvårigheterna i näringslivet är en sådan utvidgning av användningsområdet givetvis riktig. Det bör emellertid understrykas, att tillämpningen gentemot låginkomstnäringarna måste ske med den försiktighet som följer av vad vi i det föregående anfört i fråga om arbetsmarknadspolitikens kriterier.

Arbetsmarknadsutredningen och departementschefen har härutöver särskilt uppmärksammat frågan om utbildning för andra än arbetslösa för tillgodoseende av arbetskraftsbehov inom områden där särskild brist föreligger. Redan nu förekommer i begränsad omfattning s. k. särskilda utbildningskurser i yrken inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft (bristryrken). För ändamålet får inneva-

rande budgetår disponeras högst 500 000 kronor. Naturligtvis kan om hela den arbetsmarknadspolitiska yrkesutbildningen sägas att den i huvudsak är inriktad på yrkesområden med brist på yrkeskunnig arbetskraft. Frågan om en mera väsentlig utbyggnad av utbildningsverksamheten för inte arbetslösa måste givetvis ses som en del av det frågekomplex som gäller vuxenutbildningens framtida organisation och omfattning över huvud taget och kan slutligt prövas först vid det samlade ställningstagandet i fråga om vuxenutbildningen. Departementschefen har emellertid funnit angeläget att redan nu öka omskolningen av inte arbetslösa. Enligt propositionen skall arbetsmarknadsstyrelsen nästkommande budgetår få anordna bristrykesundervisning som försöksverksamhet inom ett belopp av 10 milj. kronor. Det kan naturligtvis vara önskvärt att en sådan försöksverksamhet igångsättes redan nu. Även här är det emellertid anledning att understryka att tillämpningen måste ske med den försiktighet som vi påfordrat i det föregående avsnittet om kriterierna för arbetsmarknadspolitiken. Bristrykesutbildningen får naturligtvis inte ges en sådan utformning att låginkomstnäringarna drabbas av ökade svårigheter.

I propositionen föreslås vissa höjningar av utbildningsbidragen till eleverna. Departementschefen har härvidlag träffat en avvägning, som i stort sett bör godtas.

Särskild uppmärksamhet påkallar emellertid frågan om grundbidraget till gift kvinna liksom till fränskild kvinna.

I enlighet med uttalande av 1964 års riksdag reduceras numera utgående grundbidrag till gift kvinna med hänsyn till makens inkomst, dock inte till lägre belopp än halva grundbidraget. Med detta riksdagsbeslut åsyftades större enhetlighet i förhållande till dem som åtnjuter pension, sjukpenning eller annan försäkringsersättning, vilka kan erhålla endast ett reducerat utbildningsbidrag.

Arbetsmarknadsutredningen föreslog att prövningen med hänsyn till makes inkomst skulle slopas. Vidare förordade utredningen att hemskild eller fränskild skulle få uppbära oreducerat grundbidrag även i de fall då underhållsbidrag utgick. Departementschefen har avstyrkt arbetsmarknadsutredningens förslag i dessa avseenden. Särskild hänsyn har dock i propositionen tagits till de grupper av gifta kvinnor för vilka särskilda merkostnader regelmässigt uppstår under utbildningstiden. Departementschefen föreslår sålunda, att elever med hemmavarande barn eller adoptivbarn under 16 år, eget eller makens, alltid skall få rätt att erhålla familjetillägg för barn med 60 kronor per månad.

Med den vikt som måste fästas vid att kvinnorna i ökad utsträckning tillföres arbetsmarknaden synes det oss angeläget att arbetsmarknadsutredningens syfte beträffande grundbidragen för gifta och fränskilda kvinnor tillgodoses. Men lika väsentligt är naturligtvis att inte ojämnheter i reglerna uppkommer. De som uppbär t. ex. änkepension bör givetvis till-

delas samma villkor. I viss utsträckning torde problemet gälla även grupper av män som befinner sig i en liknande situation. Det synes oss önskvärt att detta problemkomplex upptages till förnyad prövning, vilket lämpligen kan ske i sammanhang som vi diskuterar närmare i det följande.

Vår befolknings åldersstruktur gör att de äldres sysselsättningsproblem måste ägnas ökad uppmärksamhet. Det är angeläget att förbättra de äldres möjligheter att stanna kvar i produktionen. Arbetsmarknadsutredningen föreslog ett särskilt utbildningsprogram för de äldre, varvid kursyrket skulle väljas med särskild hänsyn till placeringsmöjligheterna för de äldre efter genomgången utbildning. Det skulle alltså vara frågan om yrken och arbetsuppgifter som framstår som väl lämpade för äldre arbetskraft. Departementschefen anser emellertid, att särskilda utbildningskurser för äldre i regel inte behöver anordnas. Enligt vår mening är det dock anledning att man i den arbetsmarknadspolitiska tillämpningen närmare prövar arbetsmarknadsutredningens förslag om ett särskilt utbildningsprogram för de äldre.

Såsom framhållits i propositionen bör arbetsmarknadspolitiken stödja och förstärka lokaliseringspolitiken. En intensifierad lokaliseringspolitik ökar också behovet av omskolning. I propositionen 164 angående riktlinjerna för lokaliseringspolitiken uttalades att bidrag till utbildning i samband med lokalisering av företag till orter med brist på yrkeskunnig arbetskraft kunde ha en klart lokaliseringsfrämjande effekt. Utbildning i samband med företagslokalisering har bedrivits i ökad utsträckning under senare år.

Arbetsmarknadsutredningen föreslog, att arbetsmarknadsverket som alternativ till andra sysselsättningsåtgärder skulle kunna lämna bidrag till utbildningskostnader åt företag som etablerar sig på orter med otillräcklig tillgång på arbete. Med nyetablering borde enligt utredningens mening jämföras rekonstruktion av produktion och sysselsättning vid nedlagda eller av nedläggning hotade industrier samt utbyggnad av redan etablerad verksamhet på orter med långsiktigt överskott på arbetskraft. Bidraget skulle utgå med av arbetsmarknadsverket i varje särskilt fall bestämt belopp per elev och närvarotimme. Syftet skulle vara att stödja företaget under initialskedet med upplärning och trimning av en grundstomme anställda.

Arbetsmarknadsutredningen gick emellertid i fråga om kriterierna för användningen av detta särskilda bidrag till yrkesutbildning i samband med lokalisering av företag på en snävare linje än kommittén för näringslivets lokalisering. Sistnämnda utredning förordade, att sådana bidrag borde kunna utgå till företag som en gång börjat erhålla desamma såsom bistånd vid nyetablering eller utvidgning så länge arbetsmarknadsrådet är sådant att det över huvud taget motiverar dylika åtgärder på lokaliseringsorten. Denna ståndpunkt vidhölls i arbetsmarknadsutredningen av två ledamöter,

herrar Gösta Rehn och Rune Gustavsson.

I den förevarande propositionen har departementschefen godtagit arbetsmarknadsutredningens förslag men som allmänt villkor ställt, att företag som skall kunna erhålla utbildningsbidrag i samband med lokalisering skall vara beläget på en ort där lokaliseringsstöd enligt kungörelsen om statligt lokaliseringsstöd i princip kan utgå, dvs. inom norra stödområdet. Denna avgränsning innebär att stora områden med undersysselsättning, vilka tidigare haft tillgång till sådana utbildningsbidrag nu skulle berövas detta väsentliga lokaliseringspolitiska stöd.

Enligt vår mening bör utbildningsbidraget till företag i samband med lokalisering kunna utgå även på utanför norra stödområdet belägna orter med otillräcklig tillgång på arbetstillfällen. Vi vill också förorda, att sådant bidrag bör få utgå till företag som en gång börjat erhålla detsamma såsom bistånd vid nyetablering eller utvidgning, så länge arbetsmarknadsläget är sådant att det över huvud taget motiverar dylika åtgärder på lokaliseringsorten.

Frågan om utbildningen och fortbildningen av företagare har inte närmare behandlats av arbetsmarknadsutredningen och inte heller av departementschefen. Med den vidgade målsättning som nu bör gälla för arbetsmarknads- och utbildningspolitiken framstår det som angeläget att även detta utbildningsbehov tillgodoses. Särskilt får detta anses gälla företagare inom olika delar av småföretagsamheten. En småbrukare, som vill övergå till att driva familjejordbruk, har ofta inte tillräckliga kunskaper för de problem han då ställs inför. Det är för ett expansivt näringsliv väsentligt att mindre företagare beredes möjligheter till vidareutbildning i det egna yrket. I detta problemkomplex innesluter vi också frågan om möjligheter för lanthusmödrar till utbildning i fråga om jordbruksdrift. Vid många mindre jordbruk kan det vara lämpligt, att den egentliga jordbruksdriften skötes av lanthusmodern, så att maken i huvudsak kan ägna sig åt annat förvärvsarbete. I viss utsträckning förekommer företagareutbildning av här avsedd typ. Men verksamheten måste med samhällets medverkan väsentligt utvidgas. Det synes oss angeläget, att frågan om en effektiviserad vidareutbildning särskilt för mindre företagare prövas vid beredningen av det stora frågekomplexet rörande vuxenutbildningens utformning.

Åtgärder för ökat kvinnligt arbetskraftsutbud

Den genomgång långtidsutredningen låtit göra av de olika näringsgrenarnas anspråk på arbetskraft fram till år 1970 visar att antalet förvärvsarbetande behöver ökas med sammanlagt 165 000. Denna siffra stiger till cirka 265 000, om veckoarbetstiden förkortas till 42½ timmar under den kommande femårsperioden. Enligt långtidsutredningens arbetskraftsprognos kan antalet förvärvsarbetande fram till år 1970 öka med cirka 110 000.

Det skulle alltså finnas ett gap i arbetskraftskalkylen på 55 000—155 000 förvärvsarbetande.

Det måste sålunda vara en väsentlig uppgift för arbetsmarknadspolitiken att så långt möjligt öka arbetskraftsutbudet. Såsom framhållits måste man i första hand ge de hemarbetande kvinnorna, de partiellt arbetsföra och den äldre arbetskraften större möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden. Därutöver finns det givetvis möjligheter att genom en planmässig invandringspolitik till viss del tillgodose det kalkylerade behovet av arbetskraft. Den aktivisering av arbetsmarknads- och arbetsförmedlingsorganisationen som föreslås i propositionen synes vara inriktad på samtliga dessa möjligheter.

Nyckelpositionen tillkommer emellertid uppenbarligen den kvinnliga arbetskraften. Den ökning av antalet förvärvsarbetande med 110 000 fram till 1970, som enligt långtidsutredningens prognos skulle vara möjlig, består helt av gifta kvinnor och bygger på ett antagande om ökad förvärvsfrekvens för dessa. Yrkesverksamhetsgraden för gifta kvinnor är i dag i genomsnitt cirka 35 procent men antas 1970 ha stigit till inemot 45 procent.

Det är helt naturligt att inom arbetsmarknadspolitiken väsentlig vikt måste läggas vid åtgärder i syfte att underlätta de gifta kvinnornas inträde i förvärvslivet. Såsom framhållits i propositionen måste aktiviseringen inriktas även på vissa grupper av ogifta kvinnor såsom ensamställda hemmadoöttrar, ensamstående mödrar och ensamstående äldre kvinnor.

Möjligheterna till yrkesutbildning är givetvis härvid av avgörande betydelse. Men därutöver måste åtskilliga hinder som nu möter kvinnornas inträde i förvärvslivet så långt möjligt avlägsnas. Det gäller frågor om rekryteringspraxis på arbetsmarknaden och om anpassning av arbetstiden, främst genom ökad tillgång på deltidsarbeten. Det är också frågan om tillgång till daghemsplatser och annan familjeservice liksom också om beskattningens utformning.

Enligt vår mening är det angeläget att man i ett sammanhang skyndsamt överväger vilka åtgärder som erfordras för att det kvinnliga arbetskraftsutbudet skall kunna ökas på önskvärt sätt. Vid en sådan utredning bör även prövas den av oss i det föregående diskuterade frågan om oavkortade utbildningsbidrag till olika grupper av kvinnor, som deltar i arbetsmarknadspolitiska utbildningskurser.

Med den vikt som vi sålunda måste fästa vid att kvinnorna i väsentligt ökad utsträckning inträder på arbetsmarknaden framstår det också som angeläget, att en säkrare grund vinnes för de arbetsmarknadspolitiska insatserna än de prognoser som hittills gjorts. Den utredning som vi förordat bör sålunda söka komma fram till en mera preciserad kartläggning av den dolda arbetslösheten bland kvinnorna och därmed skapa en säkrare uppfattning om i vilka områden och grupper en ökad kvinnlig yrkesverksamhet främst kan uppnås.

De handikappades sysselsättning

Såsom framhållits är det ur samhällets och näringslivets synvinkel angeläget att de partiellt arbetsföra i ökad utsträckning kan få möjligheter till produktiva arbetsinsatser. Samtidigt är det givetvis från socialpolitisk synpunkt väsentligt att de handikappade så långt möjligt kan beredas möjligheter till meningsfyllda och aktiva sysselsättningar.

Den fortsatta utbyggnad av arbetsvården och särskilt av arbetsprövningen, som föreslås i propositionen, skall från nämnda utgångspunkter hälsas med tillfredsställelse, även om därmed arbetsvården inte kan sägas vara framme vid något slutmål. Åtskillig utbyggnad och förbättring återstår för framtiden.

I fråga om statsbidragen till de kommunala huvudmännen har emellertid departementschefen på ett par väsentliga punkter avvikit från arbetsmarknadsutredningens förslag.

De kommunala huvudmännens kostnader för arbetsprövningen täcks för närvarande helt genom att arbetsmarknadsverket betalar kursavgifter. Arbetsmarknadsutredningen ansåg att prövningskostnaderna i princip borde åvila staten. Ersättningen borde enligt utredningen baseras på en normalkostnad för arbetsprövningen och utgå med ett fixerat belopp för varje prövningsfall. Beloppet borde beräknas så att det i huvudsak täckte driftkostnaderna vid en rationellt driven arbetsprövningsinstitution. Departementschefen har emellertid föreslagit att bidrag till prövningsavdelningarnas drift skall utgå efter samma grunder som gäller beträffande arbets träningsverkstäderna, vilket innebär att kostnaderna för arbetsprövningsverksamheten skulle delas mellan staten och de kommunala huvudmännen. Enligt vår mening bör statsbidraget utgå i överensstämmelse med arbetsmarknadsutredningens förslag, dvs. så att det i huvudsak täcker driftkostnaderna. Detta kan i förhållande till departementschefens förslag beräknas innebära en kostnadsökning för staten med cirka 1 miljon kronor.

Vid arbetsträning utgår försörjningsbidrag till klienterna enligt samma grunder som gäller för utbildningsbidrag till arbetslösa m. fl. Huvudmännens kostnader för försörjningsbidrag täcks f. n. till hälften av statsbidrag. Arbetsmarknadsutredningen föreslog att kostnaderna för försörjningsbidrag till personer i arbetsträning i sin helhet skulle betalas av statsmedel. Förslaget har inte godtagits av departementschefen. Enligt vår mening bör staten snarast möjligt påta sig hela kostnaden för försörjningsbidrag till personer i arbetsträning till vilken fråga vi återkommer i det följande.

De rörlighetsfrämjande åtgärderna

Enligt propositionen skall ökad vikt läggas vid åtgärderna för geografisk omflyttning av arbetskraften.

I sammanhanget diskuterar departementschefen avvägningen mellan den geografiska rörlighetspolitiken och lokaliseringspolitiken enligt följande:

En viktig uppgift inom strukturpolitiken tillkommer också de lokaliseringspolitiska åtgärderna. I diskussionen har stundom gjorts gällande att åtgärderna för att öka arbetskraftens rörlighet står i motsats till de lokaliseringspolitiska strävandena. Enligt min mening är förhållandet snarast det omvända. En grundförutsättning för att nyetablerade och utvidgade företag skall kunna hävda sig framgångsrikt är att de har tillräckligt med arbetskraft och att denna är väl lämpad för sina arbetsuppgifter. Företagen måste emellertid vara lokaliserade till orter med goda företagsekonomiska betingelser. För att lämplig arbetskraft i tillräcklig utsträckning skall kunna erhållas i dessa orter måste rekryteringen många gånger sträckas ut över ett stort område. Skall den tillgängliga arbetskraften inom detta område kunna mobiliseras är det nödvändigt att underlätta arbetskraftens flyttning genom ekonomiska bidrag. Bidragen kan dock inte begränsas till dem som flyttar inom eller till regionen. Samma bidrag måste erbjudas dem som föredrar att flytta från regionen därför att de trots lokaliseringsverksamheten inte inom regionen kan finna ett arbete som är lämpligt för dem.

Det är självklart att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna måste tillmätas stort värde som komplettering till en aktiv lokaliseringspolitik. Detta gäller särskilt åtgärderna för yrkesmässig rörlighet, dvs. omskolningen och yrkesutbildningen. Men även den geografiska rörligheten är av stor betydelse, om den i huvudsak avser flyttning inom regionen. Därutöver står det naturligtvis också klart att även flyttning till andra regioner i vissa fall måste stödjas för tryggnad av en för individen tillfredsställande sysselsättning. Men frågan är i vilken utsträckning flyttning av det sistnämnda slaget skall vara nödvändig för arbetstagare som drabbas av arbetslöshet.

Under senare år har 10 000-tals arbetstagare med stöd av arbetsmarknadspolitiska medel fått flytta från de undersysselsatta delarna av landet till arbetsplatser i storstadsområdena och andra expansivorter. Vid bedömningen av denna arbetsmarknadspolitiska verksamhet måste det uppmärksammas att återflyttningsfrekvensen är mycket hög. Drygt tredjedelen av de arbetstagare som fått arbetsmarknadsverkets flyttningsbidrag för platsbyte har efter ett år inte varit kvar på den anvisade arbetsplatsen. Detta resultat säger dels att verksamheten inte kan bedömas som särskilt effektiv ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt, dels att den knappast på tillfredsställande sätt motsvarar den i den förevarande propositionen angivna målsättningen om en fritt vald sysselsättning.

Inte minst de företagsekonomiska konsekvenserna är av betydelse i sammanhanget, såsom framgått t. ex. av en artikel av planeringsdirektören Lars Backlund (Industriförbundets Tidskrift 1/1966). Artikelförfattaren har för en avhandling undersökt arbetskraftsomsättningen i företag i Storstockholm, Göteborg och Norrbotten/Västerbotten. Genom ett företag som kräver 100 årsarbetare passerar inom Storstockholm i genomsnitt 220 personer per år, genom göteborgsföretaget 211 personer och genom norrbotten/västerbottenföretaget 126 personer. Storstockholmsföretaget liksom göteborgsföretaget drabbas genom sin högre arbetskraftsomsättning av betydande

merkostnader. Artikelförfattarens slutsats är:

Det torde kunna fastslås, att en lokalisering till väl utbyggda samhällen med fullgod service utanför de överhettade arbetsmarknadsområdena kan erbjuda fördelar av den omfattningen, att de motiverar en omvärdering av lokaliseringsförutsättningarna.

Enligt vår mening är det nödvändigt att den aktiva lokaliseringspolitiken mera skjutes i förgrunden. Härför talar inte endast de skäl som ovan berörts. Särskilt för gifta kvinnor och äldre arbetskraft torde lokaliseringspolitiska insatser, som medför lämpliga sysselsättningsmöjligheter inom hemregionen, vara av väsentlig betydelse för ett rationellt tillvaratagande av arbetskraftsresurserna. Såsom framgår av propositionen har statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar visat att en aktiv lokaliseringspolitik är en förutsättning för att den kvinnliga yrkesverksamhetsgraden skall kunna ökas på avsett sätt. Genom en aktiv lokaliseringspolitik bör också trycket på bostadsmarknaden i storstadsområdena kunna lättas väsentligt.

Avvägningen mellan lokaliseringspolitiken och den geografiska rörlighetspolitiken bör enligt vår mening vara sådan, att i de sysselsättnings-svaga områdena en aktiv lokaliseringspolitik i första hand bör utnyttjas och rörlighetsstimulerande åtgärder för flyttning av arbetskraft till orter utanför hemregionen tillgripas först om och i den mån lokaliseringspolitiska åtgärder inte bedömes möjliga inom regionen.

De i propositionen föreslagna justeringarna av flyttningsbidragen kan enligt vår mening godtas. Särskild uppmärksamhet kräver förslaget om att flyttningsbidrag i fortsättningen skall kunna utgå i vissa fall även till personer som har arbete. Departementschefen understryker dock att man måste gå fram med försiktighet vid beviljandet av flyttningsbidrag i sådana fall. Det är anledning att understryka detta. Med den avvägning vi ovan förordat torde det endast i mycket enstaka fall behöva förekomma att sådan flyttning behöver ske till ort utanför regionen. I den mån flyttningen bedömes arbetsmarknadspolitiskt riktig bör naturligtvis också flyttningsbidrag kunna utgå.

Av sistnämnda karaktär är enligt vår mening flyttning av kvalificerad arbetskraft till lokaliseringsområde. Enligt riksdagsbeslutet 1964 angående riktlinjerna för lokaliseringspolitiken skall i sådana fall visst flyttningsbidrag kunna utgå, innefattande respennings- och familjebidrag. Som villkor gäller vidare, att initiativet till flyttningen skall tas av den enskilda arbetstagaren. Enligt vår mening bör beträffande flyttningsbidrag till kvalificerad arbetskraft för flyttning till lokaliseringsområde gälla samma bestämmelser som för flyttningsbidragen i övrigt. Flyttningsbidraget till kvalificerad arbetskraft för flyttning till företag inom lokaliseringsområde bör sålunda kunna innefatta även starthjälp och utrustningsbidrag. Vi anser

vidare att bidraget bör kunna lämnas även i de fall då initiativet till flyttningen tagits av arbetsförmedlingen.

I propositionen framhålles, att i fortsättningen flyttningsbidrag skall användas synnerligen restriktivt i samband med tillträde av första anställning efter avslutad reguljär yrkesutbildning. Det är enligt vår mening anledning att särskilt understryka detta.

För möjliggörande av mera aktiva lokaliseringspolitiska insatser har vi tidigare i motionerna I:278 och II:353 föreslagit att anslaget till lokaliseringsbidrag för nästkommande budgetår skall höjas från 60 till 100 milj. kronor. Såsom vi framhöll i sistnämnda motioner medför en sådan ökning av de lokaliseringspolitiska insatserna att behovet av egentliga beredskapsarbeten och av vissa rörelsestimulerande åtgärder minskas i motsvarande mån. Den av oss föreslagna ökningen av anslaget till lokaliseringsbidrag bör därför finansieras genom att anslaget till allmänna beredskapsarbeten minskas i motsvarande mån, dvs. till 360 milj. kronor.

Investeringsfonder och beredskapsarbeten

I fråga om åtgärder mot konjunktur- och säsongväxlingar i sysselsättningen har i propositionen gjorts vissa uttalanden som enligt vår mening kräver erinringar.

Arbetsmarknadsutredningen föreslog att investeringsfonder inte skall få tas i anspråk för lokaliseringspolitiska ändamål. I anslutning härtill erinrar departementschefen om riksdagens uttalande 1964 i samma riktning. Departementschefen tillägger dock att investeringsfondslagstiftningen medger, att fonderna tas i anspråk, om det med hänsyn till läget på arbetsmarknaden och övriga förekommande omständigheter befinns vara av synnerlig vikt för det allmänna att viss investering görs.

Det är vår uppfattning att även beskattningsinstrumentet bör kunna utnyttjas i lokaliseringspolitiskt syfte. Denna fråga bör utredas. I avvaktan härpå bör investeringsfonderna kunna få utnyttjas i lokaliseringspolitiskt syfte. Dessa synpunkter har vi framfört i en tidigare motion, som har behandlats av riksdagen.

I sammanhanget kan det också erinras om att investeringsfonder även efter den 1 juli 1965 i vissa fall fått tas i anspråk på sätt som främjat det lokaliseringspolitiska syftet. Såsom redovisats i inrikesdepartementets huvudtitel har härigenom för exempelvis Norrbotten skapats cirka 900 nya sysselsättningstillfällen.

I propositionen framhålles vidare att urvalet av arbetsobjekt för beredskapsarbeten i ökad utsträckning skall frigöras från beroendet av de arbetslösas bostadsort. Avsikten är alltså att de arbetslösa i län och områden med arbetslöshet skall i ökad utsträckning anvisas beredskapsarbete i andra län. Naturligtvis bör möjligheter till geografisk rörlighet i detta avseende finnas. Men då målsättningen bör vara att man genom aktiva lokaliserings-

insatser skall kunna skapa de arbetslösa tryggad sysselsättning i hemregionen, bör hänvisning till beredskapsarbete utanför hemlänet så långt möjligt undvikas.

Arbetsmarknadsutredningen har i detta sammanhang förordat att arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet skall successivt avvecklas. Departementschefen har emellertid inte godtagit detta. Det kan, såsom framhållits i propositionen, vara naturligt att arbetsvårdsorganisationen inom arbetsmarknadsverket handhar särskilda beredskapsarbeten för handikappade. Men därutöver förordar departementschefen att arbetsmarknadsstyrelsen även i fortsättningen skall i egen regi driva allmänna beredskapsarbeten, däri ingående även vägarbeten. Vi delar arbetsmarknadsutredningens uppfattning att arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet i stort sett bör kunna överflyttas till resp. fackmyndigheter. En sådan omorganisation bör innebära en effektivisering.

Kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna

Arbetsmarknadspolitikens upprustning får betydande ekonomiska konsekvenser för kommunerna. Departementschefen har i stort sett förordat en för kommunerna ogynnsammare kostnadsfördelning än vad arbetsmarknadsutredningen föreslagit. Frågan om arbetsvårdskostnaderna har redan berörts i det föregående. Vidare kan nämnas att departementschefen avstyrkt utredningens förslag om statsbidrag till kommunerna, som är beredda att uppföra lokaler för den arbetsmarknadspolitiska utbildningsverksamheten, och förordat ett lägre statsbidrag i fråga om t. ex. de kommunala arkivarbetena.

Till det kommunala kontantunderstödet skulle enligt arbetsmarknadsutredningen utgå statsbidrag med 50 procent. Departementschefen har stannat för att förorda 20 procent. Det kan enligt vår mening över huvud taget ifrågasättas om kommunerna bör bidra till kostnaderna för kontantunderstöd. Det är visserligen svårt att bedöma vilken betydelse kontantunderstödet i framtiden kan få. I första hand bör enligt vår mening en allmän arbetslöshetsförsäkring prövas. Vi hälsar med tillfredsställelse att departementschefen nu aviserar en utredning av denna fråga.

Vi har i annat sammanhang föreslagit utredning av hela frågan om kostnadsfördelning mellan staten och kommunerna. De arbetsmarknadspolitiska kostnaderna faller emellertid mycket ojämnt på kommunerna. Kommunerna i de sysselsättningssvaga områdena blir väsentligt hårdare drabbade än andra. En tillfredsställande utjämning kan därför knappast uppnås genom det allmänna skatteutjämningsbidraget. Vi finner det därför angeläget att frågan om kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna beträffande de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna skyndsamt prövas i särskild ordning.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 52 måtte

I. till Allmänna beredskapsarbeten m. m. för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 360 000 000 kr., i enlighet med vad i motionen har anförts;

II. medge att statsbidraget till driften av provningsavdelningar inom arbetsvården må utgå i enlighet med vad arbetsmarknadsutredningen föreslagit; samt

anvisa till Bidrag till driften av verkstäder för handikappade för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln ett förslagsanslag av 19 000 000 kr.;

III. medge

1) att utbildningsbidrag till företag i samband med lokalisering må kunna utgå även på utanför norra stödområdet belägna orter med otillräcklig tillgång på arbetstillfällen samt att dylikt bidrag bör få utgå till företag, som medgivits detsamma, så länge arbetsmarknadsläget är sådant att dylika åtgärder är motiverade på lokaliseringsorten; samt

2) att flyttningsbidrag till kvalificerad arbetskraft för flyttning till företag inom lokaliseringsområde må kunna utgå enligt de bestämmelser som gäller för flyttningsbidrag i övrigt, samt att flyttningsbidraget må kunna lämnas även i de fall då initiativet till flyttningen tagits av arbetsförmedlingen;

IV. uttala att avvägningen mellan lokaliseringpolitiken och den geografiska rörlighetspolitiken bör vara sådan att i de sysselsättningsvaga områdena en aktiv lokaliseringspolitik i första hand utnyttjas och rörlighetsstimulerande åtgärder för flyttning av arbetskraft till orter utanför hemregionen användes först om och i den mån lokaliseringpolitiska åtgärder inte bedömes möjliga inom regionen;

V. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

1) om skyndsamt tillsättande av utredning för kartläggning av den s. k. dolda arbetslösheten bland kvinnorna och prövning av åtgärder som i ökad utsträckning kan främja den kvinnliga arbetskraftens inträdande på arbetsmarknaden;

2) att frågan om effektiviserad vidareutbildning särskilt för mindre företagare måtte prövas vid den fortsatta beredningen av vuxenutbildningsfrågan;

